

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ БАНКРУТОМ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Кіщак Д. С.

У статті зроблена спроба виявлення і узагальнення особливостей визнання юридичної особи банкрутом за положеннями законодавства, яким врегульовується провадження у справах про банкрутство на сучасному етапі в Україні. Проаналізовано основні новели Кодексу України з процедур банкрутства у сфері визнання юридичної особи банкрутом. В процесі дослідження сформовано думку, що сучасний порядок визнання юридичної особи банкрутом є кроком до уніфікації українського законодавства в цій сфері до європейських стандартів. В той же час, практика застосування положень Кодексу України з процедур банкрутства щодо визнання юридичної особи банкрутом показала ряд проблем, які виникають при їх реалізації. Серед них можна виділити: термінологічну неузгодженість законодавства що врегульовує визнання юридичної особи банкрутом, певні колізії у самій сутності норм законодавства, а також прогалини правового регулювання. Визначено, що певною мірою зазначені недоліки було усунуто внесеними з моменту прийняття Кодексу України з процедур банкрутства змінами до нього. Окрім того, зазначені проблеми вирішуються за допомогою правових висновків Верховного Суду. Звертається увага, що визнання юридичної особи банкрутом за правилами Кодексу України з процедур банкрутства не може бути застосовано до всіх юридичних осіб, адже для деяких категорій така процедура передбачена спеціальним законодавством і має свої особливості, а стосовно деяких юридичних осіб визнання банкрутом заборонене виходячи зі змісту норм Кодексу. Окремо зосереджується увага на проблемі визнання юридичної особи банкрутом за умови необхідності проведення тих чи інших процесуальних дій в зоні бойових дій. Пропонується внести відповідні норми, що визначили б особливості таких проваджень в Кодекс України з процедур банкрутства.

Ключові слова: юридична особа, визнання банкрутом, неплатоспроможність, боржник, кредитор.

Kishchak D. S. Features of declaring a legal entity bankrupt: a modern approach and problems of its implementation

The article attempts to identify and generalize the peculiarities of declaring a legal entity bankrupt under

the provisions of the legislation governing the bankruptcy proceedings in the modern period of development in Ukraine. The main novelties of the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine in the field of declaring a legal entity bankrupt are analyzed. In the process of the research, the opinion was formed that the current procedure for declaring a legal entity bankrupt is a step towards the unification of Ukrainian legislation in this area to European standards. At the same time, the practice of applying the provisions of the Bankruptcy Code of Ukraine on the recognition of a legal entity as bankrupt has shown some problems that arise in their implementation. Among such problems are the terminological inconsistency of legislation governing the recognition of a legal entity bankrupt, certain collisions in the essence of the law, gaps in legal regulation. It is determined that to some extent these shortcomings have been eliminated by amendments to it since the adoption of the Bankruptcy Code of Ukraine. In some ways, certain problems are solved through the legal opinions of the Supreme Court. It is determined that the recognition of a legal entity bankrupt under the rules of the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine can not be applied to all legal entities, because for some of their categories such a procedure is provided by special legislation and provided specific characteristics, and for some legal entities bankruptcy is prohibited. Special attention is paid to the problem of declaring a legal entity bankrupt, provided that it is necessary to carry out certain procedural actions in the war zone. It is proposed to introduce appropriate rules that would determine the features of such proceedings in the Bankruptcy Code of Ukraine.

Key words: a legal entity, bankruptcy, insolvency, a debtor, a creditor.

Вступ. Економіка будь якої держави є основою її успішного функціонування. В умовах розвитку України та її євроінтеграції, стабілізація економіки, створення комфортного інвестиційного клімату, виступає однією з основних стратегічних задач. Велику роль в цьому процесі відіграє правове регулювання системи банкрутства. Так, одним з дванадцяти показників (серед них два є узагальнюючими), які покладаються в основу щорічних досліджень Світового банку

«Ведення бізнесу» (“Doing Business”), є «Врегулювання неплатоспроможності» (“Resolving insolvency”) [1]. Зважаючи на достатньо середній рівень України в загальному рейтингу у 2018 році - 76 місце, за показником «Врегулювання неплатоспроможності» Україна займала дуже невтішні позиції - 149 місце з 190 країн. Прогнозувалось, що уніфікація системи банкрутства за прикладом світового законодавства з урахуванням національних особливостей, шляхом узагальнення законодавства про банкрутство та його кодифікації, мала б вивести Україну з 149 місця на 68 місце. Слід зауважити, що і сам Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року в первинній редакції отримав позитивні відгуки від фахівців [2; 3, с. 121]. Втім, за останніми даними розміщеними на сайті Світового банку станом на травень 2019 року хоча Україна і піднялась у загальному рейтингу на 64 місце у 2019 році, але за показником «Врегулювання неплатоспроможності» рух не був очікувано стрімким і Україна посіла лише 146 місце. Статистичні дані відображають, що хоча кодифікація законодавства про банкрутство призвела до руху в напрямку позитивних змін, але деякі його положення досі потребують удосконалення. Зважаючи на те, що питома вага економіки України формується завдяки внеску від діяльності юридичних осіб, саме в цій сфері вкрай необхідно продовжувати дослідження чинного законодавства стосовно визнання юридичної особи банкрутом та практики його застосування з метою подальшого удосконалення.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства є вже не першою спробою від набуття Україною незалежності суттєвої трансформації законодавства про банкрутство. Дослідженням теоретичних основ і практичної реалізації Кодексу з моменту його прийняття займалось достатньо широке коло науковців і практиків, зокрема: О. Бірюков, А. Енгельс, І. Жигалкін, Р. Заєць, С. Островський, Р. Поляков, Д. Тіліпський, В. Усатий, О. Фонова, Р. Чумак, та ін. Дослідження названих авторів проводились в різних напрямках, втім, комплексному дослідженню сучасного підходу до визнання юридичної особи банкрутом та практичних проблем, що виникають при його реалізації належної уваги в наукових колах не приділялось.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження особливостей визнання юридичної особи банкрутом відповідно до чинного законодавства України на сучасному етапі, а також аналіз та

узагальнення практичних проблем застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства.

Результати дослідження. Кодекс України з процедур банкрутства, що набув чинності у квітні 2019 року називають першою спробою кодифікації, яка спрямована на врегулювання майже усіх процедурних питань в справах про банкрутство, а також щодо підсудності спорів пов'язаних з ними. Даний Кодекс за своєю юридичною природою покликаний удосконалити процедури банкрутства та наблизити їх до європейських стандартів. Однією з новел Кодексу України з процедур банкрутства порівняно з попереднім законодавством є розширений склад осіб, що можуть бути боржниками. Так, окрім юридичної особи боржником можуть бути і фізичні особи як в статусі підприємця, так і без такого статусу. Зважаючи на зазначене, вбачається за необхідне виділити особливості визнання юридичної особи банкрутом за нормами права закріплені у Кодексі України з процедур банкрутства, що згідно зі ст. 2 є основою законодавства, яке регулює провадження у справах про банкрутство на сучасному етапі поряд з Господарським процесуальним кодексом та іншими законодавчими актами. Варто зазначити, що виходячи з назв книг Кодексу України з процедур банкрутства, термін «банкрутство», а відповідно і «визнання банкрутом» застосовується в першу чергу до юридичних осіб, в той час як Книга четверта Кодексу носить назву «Відновлення платоспроможності фізичної особи», тим самим вказуючи на пріоритетність такої процедури над визнанням фізичної особи банкрутом [4]. Варто зауважити, що тим самим вноситься і певна термінологічна неузгодженість. Так, ст. 113 Кодексу України з процедур банкрутства оперує терміном «провадження у справі про неплатоспроможність боржника», а Книга Третя оперує терміном «провадження у справі про банкрутство», в той же час визначається загальність її норм. Потрібно зауважити, що за чинним законодавством України визнання юридичної особи банкрутом відбувається на підставі рішення суду [2].

Не зважаючи на те, що законодавець визначив загальність проваджень у справах про банкрутство юридичних осіб, визнання юридичної особи банкрутом має низку характерних особливостей. Такі особливості можна виділити починаючи від етапу ініціювання справи про банкрутство, в межах якої суд може прийти до постановлення рішення про визнання юридичної особи банкрутом. Згідно з ч. 1 ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства звернутись до господарського суду з питанням

про відкриття провадження у справі про банкрутство може як боржник, так і кредитор, шляхом подання письмової заяви встановленої форми. Ініціативи кредитора для визнання фізичної особи банкрутом законом не передбачено.

Слід зауважити, що згідно положень Кодексу України з процедур банкрутства не всі юридичні особи можуть бути визнані банкрутом, а щодо певних категорій юридичних осіб існують специфічні умови такого визнання. Зокрема, Кодекс виключає можливість відкриття провадження стосовно бюджетних установ і казенних підприємств. Дане положення є результатом удосконалення законодавства про банкрутство, адже до внесення в Кодекс змін точилися жваві дискусії щодо можливості застосовувати дану процедуру до державних органів [4; 5; 6, с. 24; 7, с. 88]. Законодавець також визначив, що на банки, які виводяться з ринку або ліквідуються відповідно до законів України, законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширює свою дію, а відносить цей процес до сфери регулювання Законів України «Про банки і банківську діяльність» і «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Можна констатувати термінологічну розрізненість даних законів, адже Закон України «Про банки і банківську діяльність» не використовує термін «визнання банкрутом», натомість вживає «визнання банку проблемним» і «визнання банку неплатоспроможним» [8].

Кодексом України з процедур банкрутства для визнання банкрутом певних категорій юридичних осіб встановлено особливі правила. Зокрема, щодо визнання банкрутом: страховиків; професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків; боржника, який має зобов'язання за облігаціями; небанківських надавачів платіжних послуг; суб'єкта підприємницької діяльності, який є стороною одного або кількох правочинів, вчинених з посиланням на обов'язковість угоди щодо ліквідаційного нетінгу; фермерського господарства; державних підприємств та підприємств, де частка державної власності у статутному капіталі перевищує 50 %. Щодо інших юридичних осіб особливості визнання банкрутом встановлюються додатково в інших законодавчих актах, зокрема щодо: суб'єктів підприємницької діяльності, які є стороною договору щодо фінансових інструментів та/або деривативних контрактів; боржників, діяльність яких, пов'язана з державною таємницею; банкрутство за участю кредиторів-нерезидентів; визнання неплатоспро-

можним (банкрутом) емітента іпотечних облігацій; визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом).

Отже, можна констатувати, що хоча Кодексом України з процедур банкрутства і визначено ряд загальних процедурних особливостей, втім вони можуть бути в окремих випадках деталізовані та специфіковані в іншому законодавстві.

Ще однією особливістю процедури визнання банкрутом є її судовий порядок. Згідно з Книгою третьою Кодексу України з процедур банкрутства для визнання банкрутства передбачена судова процедура. Такі спори розглядаються в господарській юрисдикції, саме тому логічним видається віднесення Господарського процесуального кодексу до складу законодавства яким врегульовується провадження у справах про банкрутство на рівні з самим Кодексом. Втім, в свою чергу це не свідчить про узгодженість цих нормативних актів, адже в процесі правозастосування було виявлено ряд колізій, які було частково вирішено практикою Верховного Суду [9]. Так, Верховний Суд неодноразово роз'яснював, що норми Кодексу України з процедур банкрутства мають застосовуватись переважно як спеціальні норми права, а Господарського процесуального кодексу України як загальні при розгляді справ про банкрутство. Отже, до процедури визнання банкрутства застосовується спеціальні норми, а при розгляді господарським судом усіх пов'язаних спорів з справою про банкрутство, використовуються загальні процесуальні норми [10].

Втім, на практиці ще виявилася ще одна проблема, адже Кодекс України з процедур банкрутства сконцентрувавши розгляд всіх майнових спорів стороною в яких є боржник безпосередньо в процедурі банкрутства, прямо не передбачив в якому порядку мають розглядатись немайнові спори: в справі про банкрутство чи поза її межами. З огляду на це, видається обґрунтованим позиція І. Жигалкіна і В. Усатого, що на сучасному етапі, положення ч. 2 та ч. 3 ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства та п. 8 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України варто тлумачити як такі, в яких передбачено розгляд виключно майнових спорів, що впливають на розмір ліквідаційної маси боржника і саме вони повинні розглядатись в межах порушеної справи про банкрутство [11].

Варто зауважити, що порядок прийняття рішення про визнання банкрутом має певні прогалини у регулюванні Кодексом України з процедур банкрутства. Зокрема, надаючи відповідне

тлумачення законодавства Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду звертає увагу на те, що суд при визнанні банкрутом боржника повинен встановити його неоплатність, під якою розуміється недостатність майна для задоволення вимог кредиторів. Тож у зв'язку з цим суд повинен з'ясувати актив і пасив боржника та зіставити відомості щодо обох величин. Пасив суд має визначати з реєстру вимог кредиторів, а актив зі звіту про фінансово-майновий стан поданого розпорядником майна, який має бути розглянутий на зборах кредиторів (комітету кредиторів) та на основі якого кредиторами приймається рішення про початок судової процедури. Також, постановляється, що у ситуації за якої пасив встановлено на попередньому засіданні суду, то його остаточна його правова оцінка надається на підсумковому і лише за забезпечення таких умов визначається можливість визнання боржника банкрутом [10, с. 13].

Серед інших особливостей визнання особи банкрутом юридичної особи, які є одночасно новелами Кодексу України з процедур банкрутства можна виділити введення положення про відповідальність керівника та засновників юридичної особи перед кредиторами за приховування ознак неплатоспроможності, які, як правило, проявляються у формі бездіяльності (неповідомлення засновників, не звернення до господарського суду). Також, важливим є положення про безперервність судового провадження про банкрутство, втім щодо цих положень практичної реалізації цих положень вніс свої корективи COVID-19. Важливими ознаками також можна визначити монополію господарського суду який розглядає справу на встановлення арешту в межах провадження у справі про визнання банкрутом юридичної особи та можливість прощення неустойки (штрафу, пені) у разі одночасного погашення боргів боржником або іншими зацікавленими особами, які можна визначити як позитивні зміни в процесі модернізації процедури визнання юридичної особи банкрутом.

Варто зауважити ще одну важливу практичну проблему визнання юридичної особи банкрутом, шляхи вирішення якої допоки так і не напрацьовані, мова йде про провадження у справі про визнання юридичної особи банкрутом сторони або одна з сторін якого, їх майно, тощо, знаходились в зоні АТО, а наданий час в зоні бойових дій у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. За таких умов виникає цілий рід ускладнень: неможливість повідомлення в порядку ч. 3 ст. 35,

ч. 15 ст. 39 Кодексу України з процедур банкрутства; складність або і неможливість доступу до проваджень у справах про визнання юридичної особи банкрутом для кредиторів, що перебували в зоні АТО, а на даний час в зоні бойових дій в контексті реалізації ч. 9 ст. 39 зазначеного Кодексу; неможливість збереження майна, що знаходиться на території бойових дій згідно вимог ч. 1 ст. 40 зазначеного Кодексу; неможливість передачі з зони бойових дій ч. 3 ст. 40 зазначеного Кодексу документації; неможливість виконання вимог ч. 3 ст. 44 зазначеного Кодексу щодо проведення інвентаризації майна, що знаходиться в зоні бойових дій та ін. [6, с. 120-124]. На нашу думку, вкрай необхідно передбачити особливості розгляду проваджень у справах про визнання юридичної особи банкрутом, які були пов'язані з АТО, а зараз з війною у Кодексі України з процедур банкрутства, визначивши особливості застосування загального порядку відповідно до специфіки зазначених справ.

Висновки. Зважаючи на зазначене вище можна прийти до висновків, що визнання юридичної особи банкрутом за положеннями Кодексу України з процедур банкрутства має специфічні особливості, питома вага яких є новелами Кодексу, що слугують наближенню українського законодавства до європейських стандартів. Втім, практика застосування положень про визнання юридичної особи банкрутом виявила ряд прогалин та колізій в даному питанні, що частково були виправлені шляхом внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та формуванням відповідних правових висновків Верховним Судом. Практична значимість окресленої в статті проблематики, з точки зору формування економіки України, обумовлює потребу не обмежуватись висновками даної статті, а продовжувати наукову дискусію щодо нюансів визнання юридичної особи банкрутом, практики застосування законодавства в цій сфері та його удосконалення.

Література

1. The World Bank. Economy Rankings 2019. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings>
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. №2597-VIII. Дата оновлення: 6 жовтня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 17.11.2021).
3. Островський С. О. Основні зміни процедури банкрутства відповідно до Кодексу з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 118-121.

4. Фонова О. Суддя роз'яснила нову процедуру банкрутства для юридичних і фізичних осіб. *Finbalance* : інтернет-портал. URL: <https://finbalance.com.ua/news/suddya-rozyasnila-novu-protseduru-bankrutstva-dlya-yuridichnikh-i-fizichnikh-osib> (дата звернення: 17.11.2021).

5. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства: Закон України від 05 червня 2020р. №686-IX. Дата оновлення: 05 червня 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-20#n8> (дата звернення: 17.11.2021).

6. Енгельс А., Бірюков О., Чумак Р. Процедура банкрутства в Україні. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ff/c3b/b1d/5ffc3bb1d2c95028982223.pdf> (дата звернення: 17.11.2021).

7. Поляков Р. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) в Україні та в Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №8. С. 87-94.

8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 №2121-III. Дата оновлення: 05 серпня 2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 17.11.2021).

9. Тиліпський Д., Заєць Р. Процедура банкрутства. Проблема правонаступництва у банкрутстві та останні правові позиції, що покликані її вирішити. URL: <https://equity.law/press-center/publications/1283.html> (дата звернення: 17.11.2021).

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду в справі № 918/335/17 від 18 лютого 2020. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88138141> (дата звернення: 17.11.2021).

11. Жигалкіна І., Усатий В. Проблемні питання розгляду немайнових вимог у процедурі банкрутства. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/148119-problemni-pitannya_rozglyadu_nemaynovih_vimog_u_proceduri_ba.html (дата звернення: 17.11.2021).

12. Верховний Суд. ОГЛЯД правових позицій Верховного Суду щодо застосування положень Кодексу України з процедур банкрутства. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_2021_07_29.pdf (дата звернення: 17.11.2021).

Кіщак Д. С.,
orcid.org/0000-0003-3155-7584

аспірант
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної
академії наук України»